

УДК 069.01

© Андрій КУЗЬМЕНКО

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У МУЗЕЄЗНАВСТВІ

Простежено процес пошуку ефективних методів досліджень у музеєзнавстві, які можуть претендувати на вироблення універсальної методології музеєзнавства як наукової дисципліни. Звертається увага на те, що в музеєзнавстві технологія музейної роботи найчастіше асоціюється з методом науки, а недостатня розробленість методологічної бази музеєзнавства виступає як контраргумент щодо визнання його самостійною науковою дисципліною. В зв'язку з цим зроблено спробу здійснити диференціацію понять методології, методу і технології.

Ключові слова: *методологія музеєзнавства, метод, технологія музейної роботи, музеологія, музейність, теоретичні проблеми музеєзнавства, наукова дисципліна.*

Одним з основних завдань кожної наукової дисципліни, незалежно від часу її виникнення, був пошук методу, який може забезпечити ефективно дослідження предмета науки. Не стало винятком у цьому відношенні й музеєзнавство, яке однією з найважливіших проблем теорії визнає власну методологію.

З одного боку, в останні десятиліття вчені-музеєзнавці активно досліджують можливі підходи у вирішенні теоретичних і прикладних проблем, намагаючись виокремити власні ефективні методи в межах означеної науки. Проте, з другого боку, методологія музеєзнавства залишається ще не до кінця оформленою, а вузлові питання, що стосуються принципів вирішення теоретичних проблем, перебувають на стадії пошуку.

Наглядним підтвердженням цьому є позиція таких сучасних фахівців із музеєзнавства, як Л.М. Шляхтіна та Т.Ю. Юренєва, які вважають, що саме питання про метод музеєзнавства є найменш вивченим у сучасній науці [14, 6; 16, 9]. У свою чергу М.Є Каулен, І.М. Коссова та А.А. Сундієва вказують на активне використання з боку музеєзнавства методів інших наук. У той же час вони відзначають, що саме відсутність у музеєзнавстві власного методу постає як основний аргумент для супротивників визнання музеєзнавства самостійною дисципліною [5, 221 – 224]. Дійсно, незважаючи на міжнародне визнання, сам факт самостійності музеєзнавства як

наукової дисципліни часом викликає сумнів насамперед через недостатню розробленість методологічної бази.

Слід нагадати, що для музеєзнавства, як і для будь-якої іншої наукової дисципліни, ступінь розробленості методології є одним із важливих показників становлення дисципліни в цілому [10, 45]. При цьому в рамках науки важливо пояснити співвідношення методології, методу і технології. Диференціація цих понять є особливо важливою, оскільки саме в музеєзнавстві технологія музейної роботи найбільш часто проголошується методом науки. Розрізнення понять «технологія практичної діяльності» та «методологія науки» дозволяє визначити сторони взаємозв'язку музейної роботи і теоретичних досліджень музеєзнавства або, іншими словами, визначити точки дотику фундаментального і прикладного аспектів означеної науки [3, 45]. Хоча в сучасному музеєзнавстві ця проблема все ще не має достатнього теоретико-методологічного рівня наукової розробки, все ж спробуємо здійснити власний аналіз.

Так, практична діяльність музеїв, у першу чергу, полягає в тому, що вони задовольняють соціальне замовлення та орієнтовані на досягнення соціальних ефектів, пов'язаних із поліпшенням якості суспільного та індивідуального життя громадян [2, 29; 8, 13]. У музейній діяльності до соціальних ефектів відносяться такі аспекти, як: освіта, соціалізація підростаючого покоління, духовний розвиток особистості, підвищення її творчого та інтелектуального потенціалів, рекреація тощо [8, 12]. У свою чергу спектр музеєзнавчої діяльності, який включає практично всі дослідження із фондової, експозиційної і головним чином освітньої діяльності музею, спрямований на вирішення соціального замовлення, утворює відповідне поле прикладних досліджень.

У зазначеному контексті є доречним окреслити рамки методології науки про музеї. По-перше, сюди входять проблеми базових, концептуальних основ музеєзнавчих досліджень, вироблення методологічних підходів, які не виступають простою сукупністю методів. По-друге, у межах наукової методології відбувається вивчення конкретних методів, що використовуються в музеєзнавстві [15]. Важливо й те, що обрані методи використовуються і в фундаментальних, і у прикладних дослідженнях. Визначення всіх методів виявляється практично неможливим, оскільки з розширенням проблемного поля дослідження збільшується і кількість залучених методів. Самі тенденції диференціації і, як не парадоксально, одночасної інтеграції гуманітарного знання визначають велику кількість методів, які можуть бути залучені дослідниками для вирішення конкретної проблеми.

Проте специфіка музеєзнавства включає і окремий напрям досліджень, який також стосується проблем методології, проте більше пов'язаний безпосередньо з практикою музейної роботи [6, 10]. У нашому дослідженні ми умовно визначаємо цей напрям як технологічну методологію музеєзнавства.

Характеризуючи такий методологічний підхід, треба зазначити, що він передбачає набір процедур, які забезпечують одержання матеріалу і його обробку

в процесі музейного документування та музейної комунікації. Зрозуміло, що цією своєрідною методологією не вичерпується коло методологічних проблем науки, навпаки, вона швидше орієнтована на практичну діяльність у музеї та пов'язана з технікою музейної роботи [13, 51]. Цей напрям можемо вважати одним із найбільш відомих у музеєзнавстві та, відповідно, найбільш розробленим у проблемному полі методології.

Сама практика музейної роботи визначає використання значної кількості технологій. Як приклад можна навести технологію науково-фондової роботи, що пов'язана з особливостями здійснення обліку й зберігання музейних предметів. Разом із тим логічно постає питання стосовно достатності для існування музеєзнавства як науки наявності розробленої технології. Дослідники, шукаючи відповідь на це запитання, умовно розділилися на два табори.

Так, представники одного з них дотримуються точки зору, згідно з якою музеєзнавство необхідно розглядати як прикладну допоміжну науку, що об'єднує окремі напрями спеціального музеєзнавства. Представники ж другого табору науковців вважають, що музеєзнавство виступає як сума методичних і технічних прийомів музейної діяльності або, іншими словами, не є наукою [4, 43 – 44]. В останньому випадку мова якраз і йде про технології практичної діяльності та прийоми практичної роботи, наявність яких не гарантує народження нового наукового знання. Проте, незважаючи на помітний розвиток науки, думка про суто прикладний характер музеєзнавства продовжує існувати і в умовах сьогодення.

Також слід пам'ятати, що проблемне поле науки з кожним роком розширюється. Так, звернувшись спочатку до вивчення практики музейної роботи, потім до феномена музею, музеєзнавство далі переосмислило самі межі можливих досліджень, наблизившись до проблеми предмета науки [9, 7].

Свого часу один із представників східноєвропейської школи музеології – Збігнев Странскі, характеризуючи предмет нової науки, визначав його як «музейність». З його точки зору, справедливим виявляється той факт, що предмет музеєзнавства виявляється не безпосередньо в існуванні музею і, відповідно, його вивченні, а у вивченні самого специфічного ставлення до дійсності, іншими словами, у тому, вираженні чого він виступає [12, 19 – 20]. Виявом цього ставлення є документ, цінність якого обумовлена особливими якостями носіїв інформації – музейних предметів. Сам же підхід, згідно з яким предметом музеєзнавства є музей як соціокультурний інститут, отримав назву інституційного. Дійсно, саме в музеї відбувається актуалізація соціокультурного досвіду, потрібного тій чи іншій культурі [1, 26]. У свою чергу, специфіка власне музейного ставлення до дійсності (музейність) визначає неповторність музейного феномена. Невипадково для розуміння самого поняття музеєзнавства більш значущим є ставлення людей до музейного предмета – носія музейності, яке включено до системи «людина – музеалії (носії музейності) – музей» [11, 14]. Музейність, таким чином, з самого початку співвіднесена з простором культури,

представляючи собою можливість утримання ідеальних понять в матеріальних речах.

Розширений предмет музеєзнавства визначає необхідність вироблення методології, яка виходить за рамки музейної справи як такої, що вимагає цілісного аналізу проблем музейності в контексті розширеної території дослідження. Саме розширений предмет музеєзнавства і виведення його за межі конкретного соціокультурного інституту дозволяють вибудовувати концепції і створювати теорії, які включають сам музей у загальний контекст історико-культурного розвитку. Слід визнати, що музеєзнавство в цьому випадку стоїть осібно. Це пов'язано з тим, що сам музей виник не як форма вивчення музейності. Навпаки, сама наука «виросла» з музею, причому вже в період його оформлення і лише значно пізніше розширила межі свого дослідження [7, 292 – 296].

Наявність методології не зводиться до перерахування методів, навпаки, перерахування методів, які можуть бути використані в різних музеєзнавчих дослідженнях, – від вивчення фондів до проектування експозицій, від історичних до педагогічних досліджень (це число може бути як завгодно великим у залежності від типу розв'язуваної проблеми), не дає цілісного розуміння науки. Іншими словами, сам факт наявності великого числа методів різних наук (від точних до гуманітарних) не дає розуміння музеєзнавства як науки. Тут слід зауважити, що методологія науки здатна тільки позначити загальні принципи ефективної пізнавальної діяльності, проте вона не може передбачити конкретні шляхи пізнання досліджуваного об'єкта.

Таким чином, ідея про зв'язок пізнавальних та аксіологічних методів є проблемою для теорії, від вирішення якої безпосередньо залежить подальший розвиток музеєзнавства.

Отже, на нашу думку, одним з основних завдань методології теоретичного музеєзнавства є визначення принципу вивчення різноманіття музейного світу та форм музейної роботи (гносеологія) і осмислення аксіології музею (ширше – аксіології музейності) та відповідно створення тим самим інтегрованого методу пізнання музейності.

Джерела та література:

1. Бонами З.А. Музей и проблема трансляции культурно-исторических кодов [Текст] / З.А. Бонами // Музей и образование. – М., 1989. – С. 24 – 28.
2. Ванслова Е.Г. Динамика социальных функций советских музеев (по материалам экспертного опроса) [Текст] / Е.Г. Ванслова // Музееведение: Вопросы теории и методики: Сб. научн. тр. НИИ культуры. – М., 1987. – С. 25 – 41.
3. Гнедовский М.Б. О направлении разработки программы музееведческих исследований [Текст] / М.Б. Гнедовский, В.М. Колчанов, В.М. Суринов // Музей и современная социокультурная ситуация: Обзорная информация: Сер.: Музейное дело и охрана памятников. – М., 1989. – Вып. 2. – С. 38 – 51.
4. Лещенко А. Проблемы становления музееведческой терминологии на международном уровне [Текст] / А. Лещенко. – Музей. – 2009. – № 5. – С. 42 – 46.

5. *Музейное дело России [Текст] / ред. М.Е. Каулен; И.М. Коссова, А.А. Сундиева; Акад. переподгот. работн. искусства, культуры и туризма ; Рос. ин-т культурологии. – М. : ВК, 2005. – 612 с.*
6. *Никишин Н.А. «Язык музея» как универсальная моделирующая система музейной деятельности [Текст] / Н.А. Никишин // Музееведение: Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности: Сб. научн. тр. НИИК. – М., 1989. – С. 8 – 11.*
7. *Омельченко Ю.А. Перша підсистема музейництва (теоретичні засади, витоки, формування [Текст] / Ю.А. Омельченко // Культурологічні студії: Зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 288 – 311.*
8. *Павлова Н.Н. Музейный маркетинг: новый формат [Текст] / Н.Н. Павлова; Сост. и отв. ред. Коссова И.М.; творч. лаборат. «Музейная педагогика» каф. музейн. дела АПРИКТ // Музей и его аудитория: Маркетинговая стратегия: сб. труд. – М.: ИКАР, 2006. – Вып. 7. – С. 9 – 24.*
9. *Разгон А.М. К вопросу об изучении истории музейного дела [Текст] / А.М. Разгон; НИИ культуры // Очерки истории музейного дела в СССР. – М.: Сов. Россия, 1971. – Вып. 7. – С. 3 – 8.*
10. *Разгон А.М. Место музееведения в системе наук [Текст] / А.М. Разгон; Центр. музей Революции СССР // Музей и современность: Сб. науч. тр. – М., 1986. – С. 43 – 47.*
11. *Разгон А.М. Общетеоретические вопросы музееведения в научной литературе социалистических стран: Обзорная информация [Текст] / А.М. Разгон; Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина // Музейное дело и охрана памятников – М., 1984. – Вып. 1. – 40 с.*
12. *Странский З. Понимание музееведения [Текст] / З. Странский; НИИ культуры // Музееведение: Музеи мира: Сб. науч. тр. – М., 1991. – С. 8 – 26.*
13. *Сундиева А. О базовых понятиях музейной науки [Текст] / А. Сундиева. – Музей. – 2009. – № 5. – С. 48–52.*
14. *Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: Теория и практика: Учебное пособие [Текст] / Л.М. Шляхтина. – М.: Высшая школа, 2005. – 183 с.*
15. *Шрайнер К. Предмет исследования музееведения и происхождение дисциплины [Текст] / К. Шрайнер // Музееведение: Музеи мира: Сб. научн. тр. НИИК. – М., 1991. – С. 43 – 44.*
16. *Юренева Т.Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы [Текст] / Т.Ю. Юренева. – М.: Академический проект, 2004. – 560 с.*

© **Андрей КУЗЬМЕНКО**

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В МУЗЕЕВЕДЕНИИ

Прослеживается процесс поиска эффективных методов исследований в музееведении, которые могут претендовать на выработку универсальной методологии музееведения как научной дисциплины. Обращается внимание на то, что в музееведении технология музейной работы чаще всего ассоциируется с методом науки, а недостаточная разработанность методологической базы музееведения выступает в качестве контраргумента при признании его

самостоятельной научной дисциплиной. В связи с этим предпринята попытка осуществить дифференциацию понятий методологии, метода и технологии.

Ключевые слова: методология музееведения, метод, технология музейной работы, музеология, музейность, теоретические проблемы музееведения, научная дисциплина.

© Andriy KUZMENKO

PROBLEMS DETERMINE THE EFFECTIVENESS OF METHODOLOGICAL APPROACHES IN MUSEOLOGY

Among the most important problems in the theory of museology is to determine its methodology. Search and effective methods of isolation and problems of museology actively continue in recent decades because of the methodological foundations of science are not yet fully decorated. That lack is developed methodological framework of museology acts as a counter for the recognition of its independent scientific discipline.

However, there is a separate line of research, the most developed in museology, which also applies to problems of methodology, but more than other areas directly related to the practice of museum work. Defining it as its technological methodology of museology, it should be noted that the direction is a set of procedures to ensure receipt of material and processing it in the museum and museum documenting communication. This trend does not fully solve the complex methodological problems of museology, on the contrary, it aims mainly to practice in the museum and associated technology museum work.

Museum activities include the use of a fairly wide arsenal of technologies. However, there is a need to characterize the significance of these technologies in the context of the existence of museology as a science. Solving this problem, researchers conventionally divided into two groups. Representatives of the first of them consider museology as supporting applied science that integrates some specific areas of museology. Scientists from another group believe that museology amount appears as methodological and techniques of museum activities, or in other words, is not a science. The approach whereby museology is purely applied nature, continues to exist, despite the development of modern science.

However, the problem field of science museum is expanding every year. Turning first to study the practice of museum work, then the phenomenon of the museum, museum expanded the range of possible studies, approaching the problem the subject of science. That is the subject of museology expanded its output beyond the specific socio-cultural institution, can build the concept and create theories that include the museum in the overall context of the historical and cultural development.

Keywords: museology methodology, method, technology of museum work, museology, theoretical problems of museology, scientific discipline.